

Streszczenie

Tematem dysertacji jest próba usłyszenia i zapisania głosu architektury, nazwanej przez Woltera Gropiusa „niemym dziełem”. Miejscem badań stała się obszar architektury wrocławskich przedwojennych kamienic, wypełnionych detalem architektonicznym, rozbrzmiewający głosami zarówno przeszłych, jak i współczesnych mieszkańców oraz wszystkich użytkowników. Starałam się, by to „nieme dzieło” przemówiło, by przemówiło głosami bohaterów mojej pracy. Detal architektoniczny, którego milcząca obecność jest świadkiem ich codzienności, nie interesuje mnie jedynie jako dzieło sztuki wykute w metalu czy odlane w betonie. Zainteresowanie detalem, towarzyszącym moim bohaterom każdego dnia, jest chęcią usłyszenia go – „nieme dzieło” przemawia bowiem na wiele sposobów; czasem subtelnie, szeptem, a czasem głośno i donośnie. Pisząc o architekturze, piszę jednak o ludziach. Chcę zwrócić uwagę nie na tradycyjnie pojmowane wychowanie przez sztukę i na jej instrumentalny charakter oraz na opis faktów, rzeczy, ale wychwycić imponderabilia, „frędzle rzeczywistości”, o których mówi i pisze w „Czułym narratorze” Olga Tokarczuk, zwracając uwagę na trawiącą nas „chorobę dosłowności”.

Praca badawcza, której się podjęłam, potwierdziła moje intuicyjne przeczucia, że najbliższa nam przestrzeń, miejsce naszej codzienności, jest wieloznaczna, jest derridiańskim *farmakonem* – może być zarówno lekarstwem, jak i trucizną. Może mieć niekorzystny wpływ na wychowanie, może być obojętna, niezauważalna, a może też stanowić inspirację do działań twórczych i edukacyjnych. Wychowawcza rola „miejsca” polega więc nie tylko na bezpiecznym „byciu u siebie”, ale na wywoływaniu bardziej istotnej refleksji, na pobudzaniu do aktywnych działań, do krytycznego myślenia i do wsłuchiwania się i rozumienia wielojęzycznego brzmienia „miejsca”. Przyjęta przeze mnie podczas badań metoda fenomenograficzna pozwoliła mi na zbadanie oraz określenie czynników mających znaczenie w odkrywaniu najbliższej człowiekowi przestrzeni jako miejsca, które wypełnione jest sensem, miejsca zdomowienia, zakotwiczenia, w którym człowiek przeżywa i interpretuje świat – „miejsca pedagogicznego”, będącego stymulatorem wyobraźni i nośnikiem wartości estetycznych, historycznych, społecznych oraz międzykulturowych. Celem badawczym pracy jest rekonstrukcja procesu doświadczania detalu architektonicznego przez mieszkańców przedwojennych wrocławskich kamienic. Interesuje mnie zarówno poznanie sposobu, w jaki odczuwają oni zamieszkiwaną przestrzeń, której bezpośrednio doświadczają, jak i konteksty odczytywania przez nich znaczeń architektury oraz detalu

architektonicznego. Poszukuję odpowiedzi na pytania, dotyczące możliwości zidentyfikowania tego doświadczenia i wykorzystania jego edukacyjnego potencjału. Przyglądam się roli edukacji formalnej, pozaformalnej i nieformalnej w rozwijaniu zainteresowań sztuką. Detal architektoniczny, jako przykład wytworu kultury znajdującego się w codzienności moich narratorów, został tu jednak potraktowany nie tylko jako obiekt refleksji estetycznej, ale jako znak miejsca, punkt wyjścia do refleksji nad sobą i nad innością.

Mam nadzieję, że badania te, dotyczące bezpośrednio detalu architektonicznego – wytworu kultury i kontekstu historyczno-kulturowego, w jakim są „odkrywane” – mogą wspomagać działania edukacyjne powiązane z teorią codziennych praktyk.

Summary

Architectural detail has always been a source of my fascination. The architecture of one of the pre-war Wrocław's districts where my high school was located, has sparked a lifelong and deep interest. Ever since that first impression, I've been determined to explore the great mystery of the buildings, of the dark hallways and staircases, which have been adorned in a detail, I've not encountered anywhere else. The district this paper is concerned with is one of the very few that had stood the troubles of the Second World War and, within the city that has been destroyed in 80%, most of its buildings remained intact. Directly after the end of the war hostilities, those buildings have become the stage of resettlement. At the time – on an unprecedented in the modern-day Europe scale. And so, the buildings have been inhabited by the victims of the system change and the victims of the border change. The buildings – expropriated, dispossessed and unrenovated for dozens of years started to decay – while the “new” inhabitants for a long time could or would not form a relationship with. At the same time, their presence signified the level of affluence of the pre-war city and so as well have reflected on the change of the economic circumstances. Yet, the social and cultural microcosm of the tenement houses as well as the language of their architectural detail, were at the time an unknown alphabet to me.

I initially came back to this fascinating area, as a sculptress working on the revitalization of pre-war neighbourhoods. The process of working on the reconstruction of the architectural detail has time after time proved my premonition that space which surrounds us, where our every day is played out, can both negatively nurture us but at the same time can also inspire action. The following academic pursuit has been motivated by the need to settle my intuition in a scientific context, while architectural detail has been a reference and motivation for my artistic and educational choices for years. The intellectual motivation to write this thesis has been the need to understand the wider contexts of the space of pre-war tenement houses looking at philosophy, sociology, and education sciences. And finally – my personal motivation, deeply entailed in this work, is to gather data and results which can effectively spark a conversation with the Educational Department of the City Council in Wrocław in order to inspire and benefit further educational programm directed at the residents of the studied area.

